

Tárgytematika / Course Description

A politikai vezetőréteg sajátosságai 1945-1989 között

AKLM_BHTM074

Tárgyfelelős neve /

Teacher's name: dr. Varga Balázs

Félév / Semester: 2023/24/1

Beszámolási forma /

Assesment: Folyamatos számonkérés

Tárgy heti óraszám /

Teaching hours(week): 0/0/0

Tárgy féléves óraszám /

Teaching hours(sem.): 12/0/0

OKTATÁS CÉLJA / AIM OF THE COURSE

A hallgatókat megismertetni Magyarország történelmének társadalmi, politikai és gazdasági változásokban bővelkedő korszakával. Az időszak első egy évtizedében három esetben történt rendszerváltás (1945, 1948) – illetve rendszerváltási kísérlet (1956) – mely két alkalommal szinte teljes körű elitcsere-lődést is magával hozott (a harmadik – 1956 – összességében „csak” egy elvetélt elitcsere-kísérlet maradt). A tárgy során a hallgatók megismerkedhetnek az 1945 és 1989 közötti időszak, azaz az "átmenet éve", a Rákosi-korszak és a Kádár-kor politikai és közigazgatási vezetőrétegének társadalmi összetételével, illetve betekintést nyerhetnek néhány jellemző és/vagy érdekes életpályába. A fentiekben túl részletes képet kapnak Győr városa 1945 és 1956 közötti politikai és közigazgatási vezetőrétegről.

A tárgy tanulása során a hallgatók sajátítsák el a korszerű történelem- és társadalomszemléletet. Legyenek vitaképesek, probléma-érzékenyek és ismerjék a korszakhoz kötődő történelmi kutatásokat. Az általános műveltség mellett az önálló szakmai ismeretszerzésre is képesek legyenek.

TANTÁRGY TARTALMA / DESCRIPTION

1. Fogalmi és elméleti alapok. Az elit fogalma és típusai a szociológiában és a társadalomtörténetben. A nomenklatura és a káder terminusa
2. A korszak főbb jellemzői - társadalmi, politikai és gazdasági változások Magyarországon
3. Elitcsere 1945 után. Az elitcsoportok társadalmi összetétele 1945-1947
4. A politikai elit homogenizálódása, káderek a Rákosi-korszakban
5. A győri vezetőréteg a korabeli helyi sajtó tükrében (1945-1948)

6. A helyi vezetőrétteg szociodemográfiai jellemzői 1945 és 1956 között
  7. A vezetőréttegbe kerülés útjai; be- és kikerülés
  8. Az életutak és karrierpályák sajátosságai – családi háttér, szociális helyzet, vallásosság, ideológia és értékrend, iskolás időszak
  9. A karrierpályák főbb típusai
  10. Törések az életpályán – emigránsok, börtönviselt ötvenhatosok, pártfunkcionáriusok 1956 utáni sorsa
  11. A Kádár-korszak jellegadó politikai személyiségei
  12. A káderbürokrácia társadalmi összetétele
-

SZÁMONKÉRÉSI ÉS ÉRTÉKELÉSI RENDSZERE / ASSESMENT'S METHOD

Aláírás feltétele: órákon való részvétel a TVSZ szerint

Az érdemjegy megszerzésének feltétele: szóbeli prezentáció megtartása, melynek témája a tárgyalt korszak egyik politikai vagy gazdasági vezetőjének bemutatása, különböző szakirodalmak felhasználásával. A prezentációt az utolsó konzultáció(ko)n kell megtartaniuk a hallgatóknak, kb. 25-30 perc időtartamban. Javasolt személyiségek (a teljesség igénye nélkül): Kovács Béla, Nagy Ferenc, Tildy Zoltán, Barankovics István, Erdei Ferenc, Veres Péter, Kéthly Anna, Szakasits Árpád, Marosán György, Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Révai József, Nagy Imre, Kádár János, Rajk László, Péter Gábor, Acél György, Biszku Béla, Burgert Róbert, Horváth Ede, Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Grósz Károly, stb. A fentiekén túl lehetőség van - sőt, örömmel vesszük és díjazzuk - a hallgató szülőhelyéhez, lakóhelyéhez kapcsolódó, országos szinten kevésbé ismert tanácselnök, párttitkár, illetve egyéb települési vagy megyei szintű pozíciót betöltő személy életútjának bemutatására is.

KÖTELEZŐ IRODALOM / OBLIGATORY MATERIAL

Kötelező irodalom:

Huszár Tibor: Az elittől a nómenklatúráig. Az intézményesített káderpolitika kialakulása Magyarországon (1945-1989). Bp., Corvina, 2007.

Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp., Osiris, 2002.

AJÁNLOTT IRODALOM / RECOMMENDED MATERIAL

Ajánlott irodalom:

Bana József: Győr polgármesterei. Városi Levéltári Füzetek, 1997/1. sz. 77-94.p.

Bana József – Borbély János – Szakolczai Attila (szerk.): Győr 1956. III. kötet. Dokumentumgyűjtemény. Munkástanács-vezetők pere a Győri Megyei Bíróság Népbíróági Tanácsa előtt 1957-1968. Győr, Győr Megyei Jogú Város Önkormányzat, 2002.

Bana József és mások (szerk.): Győr 1956. I. kötet. Dokumentumgyűjtemény. Győr, Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, 1996.

Bana József és mások (szerk.): Győr 1956. II. kötet. Dokumentumgyűjtemény. Győr, Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, 1996.

Bibó István: Elit és szociális érzék. In: Huszár Tibor (vál.): Bibó István – Válogatott tanulmányok. Társadalomtörténet – Szociológia – Társaslélektan. Budapest, 2004, Corvina, 417-427.p.

Borbándi Gyula: Magyar politikai pályaképek 1938-1948. Budapest, Európa Kiadó, 1997.

Dusza András: A birodalom végnapjai – Így láttam Horváth Edét. Győr, X-Meditor, 2003.

Fülöp Mihály – Sipos Péter: Magyarország külpolitikája a XX. században. Bp., Aula, 1998.

Gudenus János – Szentirmay László: Összetört címerek. A magyar arisztokrácia sorsa és az 1945 utáni megpróbáltatások. Budapest, Mozaik-Piremon, 1989.

Gyarmati György (szerk.): Államvédelem a Rákosi korszakban. Bp., Történeti Hivatal, 2000.

Gyarmati György: A káderrendszer és a rendszer kádere az ötvenes években. Valóság, 1991/2. sz. 51-63.p.

Gyarmati György: Káderpolitika a Rákosi-korszak tanácsrendszerében I. (1950-1953). Magyar Tudomány,

1998/10. sz. 1183-1194.p.

Gyarmati György: A Rákosi-korszak – rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–56. Bp., Rubicon-Ház Bt., 2011.

Győri Szabó Róbert: A kommunista párt és a zsidóság. Bp., Windsor, 1997.

Horváth Ede: Én volnék a Vörös Báró? Budapest, Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, 1990.

Horváth Sándor – Majtényi György – Tóth Eszter Zsófia: Élmunkások és sztahanovisták. História, 1998/8. sz. 29-32.p.

Huszár Tibor: Kádár János politikai életrajza (1956. november–1989. június). Bp., Szabad Tér – Kossuth, 2003.

I. Varga György – Szakadát István: Íme, a nómenklatúrák! Az MDP és a volt MSZMP hatásköri listái. Társadalmi Szemle, 1992/3. sz. 73-95.p.

Izsák Lajos: Rendszerváltástól rendszerváltásig. Bp., Kulturtrade, 1999.

Karády Viktor: Az elitről és az elit kutatásának kérdéseiről a magyar társadalomtörténetben. Sic Itur Ad Astra, 1995/1-2. sz. 130-144.p.

Kovács M. Mária – Örkény Antal: Káderek. Budapest, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, 1991.

Mádai Lajos: Az 1945-ös nemzetgyűlési képviselő-választási eredmények demográfiai összefüggései. Budapest, 1992, KSH.

Majtényi György: K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban. Bp., Nyitott Könyvműhely, 2009.

Majtényi György: „Nem mehet akárki vadászni”. Az elit és a vadászat a második világháború után. Jons, 2006/1. sz. 3-20.p.

Majtényi György: Életmódváltozás a szakérettségizettek életében. In: Cseri Miklós – Kósa László – T. Bereczki Ibolya (szerk.): Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón. Szentendre, 2000. 393-404.p.

Majtényi György: Folt a kék díványon. Az uralmi elit életformája Magyarországon az 1950-es, a 1960-as években II. Beszélő, 2007/10. sz. 60-70.p.

Majtényi György: Folt a kék díványon. Az uralmi elit életformája Magyarországon az 1950-es, a 1960-as években. Beszélő, 2007/9. sz. 68-85.p.

Majtényi György: Mobilitás és életstílus. Szakérettségisek életútja. In: Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád (szerk.): A mesterség iskolája. Budapest, 2000. 429-449.p.

Majtényi György: A tudomány lajtorjája. „Társadalmi mobilitás” és „új értelmiség” Magyarországon a II. világháború után. Bp., Gondolat, 2005.

Marelyn Kiss József – Vida István (főszerk.): Az 1947. szeptember 16-ra Budapestre összehívott Országgyűlés almanachja: 1947. szeptember 16 - 1949. április 12. Budapest, Magyar Országgyűlés, 2005.

Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála. Bp., Noran, 2006.

Mills, C. Wright: Az uralkodó elit. Bp., Gondolat, 1972.

Nyíró András (szerk.): Politikai szociológiai tanulmányok a kommunista bürokrácia vezérkaráról. Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, 1990.

Nyíró András (szerk.): Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához. Budapest, Interart Stúdió, 1989.

Pallai Péter – Sárközi Mátyás: Némi demokráciától a népi demokráciáig. A kommunista hatalomátvétel története Magyarországon a BBC-Archívum tükrében (1945-1948). Bp., Helikon, 2008.

Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos (szerk.): Magyarország története 1918–1990. Bp., Korona, 1995.

Pütkösti Árpád: Az elithez tartozni. A téveszelnökök kapcsolatrendszere. In: Pelle János (szerk.): Magyar Mozaik '86. Budapest, 1987, Minerva. 61-104.p.

Pütkösti Árpád: Rákosi a csúcson 1948–1953. Bp., Európa, 1996.

Rainer M. János: Az 1956-os magyar forradalom. Bp., Osiris, 2016.

Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz. 1–2. köt. Bp., 1956-os Intézet, 1999.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Szakadát István – Kelemen Gábor: Karriertípusok és mobilitási csatornák a Magyar Kommunista párton belül (1945-1989). In: Valuch Tibor (szerk.): Magyar társadalomtörténeti olvasókönyv 1944-től napjainkig. Budapest, 2004, Argumentum – Osiris.

Szakadát István – Szakadát László: A magyar kommunista párt politikai bizottságának és titkárságának egymáshoz való viszonya (az adatok tükrében). In: Fokasz Nikosz – Örkény Antal (szerk.): Magyarország társadalomtörténete III. (1945-1989). Budapest, 1998, Új Mandátum Könyvkiadó, 187-201.p.

Szakadát István: Káderfő(r)gó. A hatásköri listák elemzése. Társadalmi Szemle, 1992/8-9. sz. 97-120.p.

Szakolczai Attila: 1956. Forradalom és szabadságharc Győr-Sopron megyében. Győr, Győr Megyei Jogú Város Levéltára, 2006.

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt – a pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990. Bp., Corvina, 2008.

Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: A diktatúrák árnyékában. Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek. Bp., Jaffa, 2013.

Takács Károly: Az elit szociológiai fogalmáról. Szociológiai Szemle, 1998/1. sz. 139-148.p.

Tóth Eszter Zsófia: Kádár leányai – nők a szocialista időszakban. Bp., Nyitott Könyvműhely, 2010.

Valuch Tibor: Egy konfliktus és következményei. '56-osok életúttelelemzésének kérdései. In: Valuch Tibor: Metszetek. Válogatott tanulmányok. Budapest, 2006, Argumentum Kiadó – 1956-os Intézet, 91-103.p.

Valuch Tibor: A hétköznapi élet Kádár János korában. Bp., Corvina, 2006.

Valuch Tibor: A lódentől a miniszoknyáig. A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete. Bp., Corvina – 1956-os Intézet, 2004.

Valuch Tibor: Magánélet Kádár János korában. Bp., Osiris, 2011.

Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp., Osiris, 2002.

Varga Balázs: A győri politikai és közigazgatási elit a koalíciós időszakban (1945-1948) helyi sajtója tükrében. Műhely, 2013/2. 61-72.p.

Varga Balázs: Az iskolai végzettség és az iskola, mint társadalmi intézmény szerepe az 1945-1956 közötti győri politikai és közigazgatási vezetőréteg életútjaiban. In: Lőrincz Ildikó (szerk.): XII. Apáczai-Napok Nemzetközi Tudományos Konferencia 2008. A reneszánsz értékei, az értékek reneszánsza. Győr, Nyugat-magyarországi Egyetem, 2008. 561-571.p.

Varga Balázs: Az 1945-1956 közötti győri politikai és közigazgatási vezetőréteg származási – foglalkozási összetétele és mobilitási tendenciái. Tér és Társadalom, 2010/2. 45-61.p.

Varga Balázs: Az 1945 és 1956 közötti győri politikai és közigazgatási vezetőréteg szociodemográfiai jellemzői. In: Dr. Lőrincz Ildikó (szerk.): Apáczai Napok 2007. Értékkörzés és értékteremtés. Tudományos konferencia. Tanulmánykötet. Győr, Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, 2008. 670-680.p.

Varga Balázs: Az 1945-ös győri elitváltás veszteseinek társadalmi jellemzői. In: Bakó Béla (szerk.): Új Paradigmák II.: Kultúra és kritika a humántudományokban (tanulmányok). Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 2013. 93-103.p.

Varga Balázs: A szocialista korszak néhány tipikus gazdasági vezetőjének életútja. In: Honvári János (szerk.): Győr fejlődésének mozgatórugói. Győr, Universitas - Győr Nonprofit Kft., 2014. 210-223.p.

Varga Balázs: A vezetőrétegbe kerülés útjai (be- és kikerülés) Győrben 1945 és 1956 között In: Lőrincz Ildikó (szerk.) XIV. Apáczai Napok 2010 - Nemzetközi Tudományos Konferencia – Konferenciakötet. Európaiság, magyarság Közép-Európában. Győr, Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, 2010. 528-538.p.

Vida István – Vörös Vince: A Független Kisgazdapárt 1944-1949. Elitkutatói sorozat. Budapest, 1991, ELTE Szociológiai Intézet.

Vida István (főszerk.): Az 1944. évi december hó 21-re Debrecenbe összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés almanachja: 1944. december 21 - 1945. november 29. Budapest, 1994, Magyar Országgyűlés.

Vida István (főszerk.): Az 1945. évi november 29-re Budapestre összehívott Nemzetgyűlés almanachja: 1945. november 29 - 1947. július 25. Budapest, 1999, Magyar Országgyűlés.

Vida István: Az állami-politikai vezető réteg összetétele az 1980-s évek elején. Budapest, 1992, MTA Történettudományi Intézet.

Oktató: Dr. Varga Balázs, egyetemi docens